

AUGUSTYN ECKMANN

ONOMA TU THEU
JAKO OKREŚLENIE BOGA I JEGO PRZYMIOTÓW
W *EXPOSITIONES IN PSALMOS* JANA CHRYZOSTOMA

Piśmiennicza spuścizna Jana Chryzostoma, na którą składają się egzegetyczne homilie, kazania okolicznościowe, traktaty, listy, katechezy, wypełnia 18 tomów Migne'a (PG 47-64). Z tego 11 tomów (PG 53-63) obejmują homilie egzegetyczne, będące krótkimi, popularnymi komentarzami do ksiąg Starego i Nowego Testamentu. Wszystkie one świadczą o doskonałej znajomości Biblii, gdyż autor aż 18 tys. razy przytacza w nich tekst Pisma św., z czego na Stary Testament przypada 7 tys. razy, a na Nowy — 11 tys.¹ Jeśli chodzi o Stary Testament, to najczęściej odwołuje się do psalmistów, bo około 1545 razy. Chryzostom znał Pismo św. prawie na pamięć, skoro bez konkordancji potrafił przytaczać długie zdania i miejsca równoległe z różnych ksiąg Biblii. Spośród jego komentarzy do Pisma św. na szczególne wyróżnienie zasługują *Expositiones in Psalmos*, które różnią się od innych jego komentarzy do ST tym, że autor cytując Pismo św. nie ogranicza się do tekstu Septuaginty według recenzji Lukiana z Antiochii², ale często podaje inne lekcje³, to jest Akwili, Symmacha i Teodocjona, a kilka razy przytacza również tekst hebrajski transkrybowany literami greckimi oraz Peszito⁴, określając je ogólnie: *allos*.

To onoma, występujące w Septuagincie około 1000 razy⁵, jest zasadniczo tłumaczeniem hebrajskiego rzeczownika *šēm*, niekiedy także *zeker*⁶, *neked*⁷, *šema*⁸ i *šoma*⁹.

¹ Ch. Baur. *Johannes Chrysostomus und seine Zeit*. Bd. 1. München 1929 s. 260 n.

² Tenże. *Kanon des Chrysostomus*. ThQ 105: 1924 s. 258 n.

³ Zob. G. Mercati. *Alla ricerca dei nomi degli „altri” traduttori nelle omilie salmi di S. Giovanni Crisostomo e variazioni su alcune catene del salterio*. Roma 1952 s. 47 n.

⁴ Akwila — bardzo dosłowne greckie tłumaczenie Biblii hebrajskiej z ok. 120 r. po Chr.; Symmach — dowolny grecki przekład Biblii z przełomu II i III w. po Chr.; Peszito — tłumaczenie Biblii na język syryjski z przełomu II i III w. po Chr.

⁵ H. Bietenhard. *Onomā*. TWNT V 261.

⁶ Pwt 25,19.

⁷ Rdz 21,23.

⁸ Rdz 29,13; Lb 14,15; Pwt 2,25; 1 Krl 10,1; 2 Krn 9,1; Iz 66,19.

⁹ Joz 6,27.

*Šēm*¹⁰ miało takie samo znaczenie co *to onoma* w grece klasycznej, a więc określało osobę lub rzecz, oznaczało imię, sławę albo też samą czczą nazwę nie mającą pokrycia w rzeczywistości, pozór i pretekst, a w połączeniu z rzeczownikiem lub z sufiksem zaimka osobowego — samą osobę lub rzecz. Rzeczownik ten nabrał w ciągu wieków szczególnego znaczenia na określenie Boga i Jego przymiotów — początkowo jednak stanowił określenie Boga. Dzięki *šēm* Boga wiadomo, kim jest Bóg, bo imię jest równoznaczne z osobą, która je nosi. W imieniu Boga objawia się Jego istota¹¹.

Šēm Boga jest Bożą mocą i gwarancją Bożej obecności. Bóg uobecnia się przez *šēm* i przez nie udziela proszącym Go pomocy. Ukazuje też cześć i sławę Jahwe. Toteż często w Piśmie św. *šēm* Jahwe jest używane zamiennie z *kābôd* Jahwe, np. w Psalmach: 71,19 i 101,16. Septuaginta termin *kābôd* oddała przez *doksa*.

Šēm Boga stanowiło również pojęcie zamienne dla Jahwe oraz samodzielny, niezależny sposób objawienia. Septuaginta oddając hebrajski rzeczownik *šēm* przez *to onoma* ubogaciła je, rozszerzając jego zakres znaczeniowy.

NT przejął znaczenie *to onoma*, jakie było w użyciu greki klasycznej i Septuaginty, wyakcentowując rolę i znaczenie imienia Jezusa Chrystusa.

Zadaniem artykułu jest ustalenie przy pomocy analizy wszystkich miejsc z dzieła Jana Złotoustego *Expositiones in Psalmos* odcieni semantycznych rzeczownika *onoma* na określenie Boga i Jego przymiotów.

I. TO ONOMA JAKO PRZECIWSZTAWIENIE *ĤĒ USIA*

1. *Exp. in Ps 8,1* (107)¹²:

Panie, o Panie nasz, jak wspaniałe
jest imię Twoje na całej ziemi (Ps 8,2).

Komentator koncentrując uwagę na wielkości Bożego imienia wypowiada się przeciw anomejczykom, według których po wcieleniu rozum ludzki jest zdolny do poznania istoty Boga, tymczasem według Jana psalmista nie potrafi słowami wyrazić wielkości Jego imienia, ponieważ dzięki niemu śmierć została pokonana, demony zwyciężone, niebo otwarte, Duch Święty zesłany, niewolnicy uwolnieni. Dlatego szczególną uwagę Jan Chryzostom poświęca słowom *hōs thaumaston to onoma su* i dochodzi do wniosku, że godne podziwu jest Jego imię, przy czym jego wielkości nie można określić, ponieważ wykazało swoją wyjątkową wielkość i potęgę. Następnie zwraca się do tych, którzy uważają, że potrafią zbadać istotę

¹⁰ A.S. van der Woude. *Šēm*. THAT II k. 935 n.

¹¹ S. Łach. *Imię Boże Jahwe*. W: *Księga Wyjścia*. Poznań 1964 303 n. PST I/2.

¹² Lokalizacja podawać będzie numer Psalmu, rozdział, szpalte w PG 55 oraz jego werset.

Boga: „Gdzie są ci, którzy badają dokładnie istotę Bożą? Jeśli bowiem (psalmista) wypowiedziawszy Jego imię tak bardzo był pełen podziwu, że się przeraził? Jaką mieliby (wobec tego) łaskę, którzy twierdzą, że znają Jego istotę, kiedy nawet prorok nie potrafi pojąć, jak potężne jest (Jego) imię?” Z kontekstu wyraźnie wynika, że *to onoma tu Theu* jest przeciwstawione *hē usia tu Theu*.

2. *Exp. in Ps 110,7* (289):

Święte i straszne jest Jego imię (PS 110,9).

Kaznodzieja antiocheński objaśniając Ps 110,9 zwraca uwagę na moc Bożego imienia, które budzi podziw i zdumienie. Tego imienia boją się demony, a choroby dzięki niemu ustępują. Apostołowie posługując się tym imieniem naprawiali świat — Dawid zaś pokonał barbarzyńcę. Imieniem tym zapoczątkowujemy święte tajemnice. Wreszcie konkluduje Jan: „jeśli takie jest Jego imię, to o ileż bardziej istota” Zatem *to onoma autu* stanowi wyraźnie przeciwstawienie do *hē usia*.

II. TO ONOMA JAKO POJĘCIE ZAMIENNE DLA THEOS

3. *Exp. in Ps 9,2* (124):

Będę śpiewał imieniu Twemu, Najwyższy (Ps 9,2).

Jan przeprowadza porównanie między zachowaniem się ludzi zakochanych i ludzi kochających Boga. Zakochani będąc z dala od przedmiotu godnego ich miłości, znajdują pociechę w pieśniach skierowanych ku osobom kochanym. Podobnie postępuje psalmista: „ponieważ nie może zobaczyć Boga, śpiewa na Jego cześć, przez pieśni zbliżając się do Niego, roznieca pragnienie i sądzi, że Go widzi” Łatwo można zauważyć, że „psalō tō onomati su, Hypsiste” stoi paralelnie do „asmata pojei eis auton” Zaimek *autos* zastępuje rzeczownik *Theos* występujący w poprzedzającym zdaniu. *Onoma* zatem stanowi odpowiednik do *Theos*.

4. *Exp. in Ps 5,5-6* (69):

I będą się radowali w Tobie miłujący Twoje imię (Ps 5,12).

Komentator zastanawiając się, czym się różni radość płynąca z Boga od radości z powodu posiadania wartości doczesnych, daje następującą odpowiedź: „to de epi tō Theō kauchasthai”, „kai tē agapē eis auton, kosmos apantōn meidzōn kai lamprotēs hyperbainusa myria diadēmata” W przytoczonym fragmencie zachodzi paralelizm 2 członów: „to epi tō Theō kauchasthai, kai tē agapē tē eis auton” odpowiada „kauchēsontai en soi hoi agapōntes to onoma su”, z czego wynika, że *to onoma su* jest odpowiednikiem do *ho Theos*.

5. *Exp. in Ps 5,2 (68).*

Jan komentując Ps 5,13, w którym nie występuje *onoma*, przytoczył tekst z Księgi Joba (1,21): „Pan dał, Pan zabrał; jak się Panu spodobało, tak się stało, niech imię Pana będzie błogosławione” Komentator zachęca nas, abyśmy w tragicznych sytuacjach zwracali się do Boga nie ze słowami złorzeczenia, ale w wielkim uniżeniu potrafili wielbić Boga. W tekście greckim „eiē tō onoma Kyriū eulogēmenon” odpowiada: „doksadzontas ton Theon, kai euloguntes”, czyli *to onoma Kyriū* stanowi pojęcie zamienne *Theos*.

6. *Exp. in Ps 7,15 (104-108):*

Sławić będę Pana według sprawiedliwości Jego
i śpiewać imieniu Pana Najwyższego (Ps 7,18).

Jan przytoczywszy Ps 7,18 wyjaśnia, że *eksomologēsomai* oznacza „tu Theu tēn prēfon apodechomai”, a „psalō tō onomati Kyriū tu hypsistu” odpowiada „asō tō Kyriō tu hypsistō” Odpowiednikiem *to onoma tu Kyriū* jest zatem *ho Kyrios*. Jan ponadto stosuje zamiennie określenia *eksōmologesomai tō Kyriō* oraz *tu Theu tēn psēfon apodechomai*. Dalsza analiza ukazuje, że *tu Theu tēn psēfon apodechomai* występuje paralelnie do *psalō tō onomati Kyriū*. Zatem *to onoma Kyriū* stanowi pojęcie zamienne dla *Theos*.

7. *Exp. in Ps 8,5 (114).*

Chryzostom komentując Ps 8,3, w którym nie występuje *onoma*, nawiązuje do historii narodu wybranego. Bóg ocalił Izraelitów nie ze względu na nich — ale ze względu na własne imię, aby poganie nie sądzili, że On jest słaby. Na dowód tego przytacza Ez 36,22: „ze względu na mnie, aby moje imię nie zostało zbezczeszczone [...] aby poganie nie sądzili, że jestem słaby” Jan za Ezechielem używa zamiennie *onoma* i *Theos*.

8. *Exp. in Ps 9,5 (129):*

Zaufali Tobie znający imię Twoje (Ps 9,11).

Chryzostom zastanawia się nad tym, kim jest Bóg dla znających Go. Dochodzi do wniosku, że jest dla nich obroną, pomocą i nadzieją w różnych niebezpieczeństwach życia. „Hoi ginōskontes to onoma su” odpowiada zwrotowi „hoi eidotes se”, z czego wynika, że *to onoma* jest równoważne do zaimka *sy*, który zastępuje w zdaniu rzeczownik *Theos*.

9. *Exp. in Ps 43,8 (180).*

Złotousty w komentarzu do Ps 43,21-22: „Gdybyśmy byli zapomnieli imienia Boga naszego, a wyciągnęli ręce nasze do Boga cudzego” podkreśla, że wielką jest rzeczą pozostać czcicielami Boga i nie odstępować do innego. Zwrot: „ei epelathometha tu onomatas tu Theu” tworzy człon równoległy do „to menein

therapeunontas ton Theon” Z tego wynika, że *to onoma tu Theu* odpowiada *ho Theos*.

10. *Exp. in Ps 49,5* (248).

Objaśniając Ps 49,7, Jan mówi o różnych sposobach oddawania Bogu chwały i przytacza Ps 68,31-32:

Wysławiać będę pieśnią imię Boże

i dziękczynieniem będę je uwielbiał,

oraz Job 1,21, który będąc doświadczony dziękował Bogu:

„Pan dał [...] Niech będzie imię Pana błogosławione” Jan nie podaje znaczenia *to onoma*, ale należy przypuszczać, że przyjmuje je zgodnie z przytoczonym tekstem. W Ps 68,31-32 *onoma* jest paralelne do *autos*, a w Job 1,21 do *Hypsistos*. Z tego wynikałoby, że *autos* i *Hypsistos* są odpowiednikami do *onoma*¹³.

Podobnie w *Exp. in Ps 112,1* (300) oraz w *Exp. in Ps 134, 1* (387) cytuje Ps 68,31-32 w tym samym znaczeniu, co wyżej.

11. *Exp. in Ps 108,4* (263):

Ale Ty, Panie, bądź ze mną dla imienia Swego

i będą się radowali Tobie kochający imię Twoje (Ps 108, 21).

Zdaniem Chryzostoma, psalmista słowami: „heneken tu onomatos su” chciał oddać myśl: „u epeide aksios eimi, alla dia seauton” W *to onoma tu Theu* można widzieć równoważnik do *Theos*, ponieważ Bóg okazuje pomoc ze względu na swoje imię, bo On jest *filanthropos kai eleēmon*. W ten sposób Jan określa istotę Boga będącą miłosierdziem i miłością ku ludziom.

12. *Exp. in Ps 114, 1* (315):

Wtedy wezwałem imienia Pana (Ps 114,4).

Wyjaśniając ten werset Chryzostom tłumaczy, że do tego, by uwolnić się od otaczającego zła, wystarczy: *to kalesai ton Theon*, Bóg bowiem jest tarczą obronną i pocieszeniem wyzwającym od wszelkich spraw bardzo trudnych. *To onoma Kyriu* jest zatem odpowiednikiem *Theos*.

13. *Exp. in Ps 134,2* (390):

Chwalcie imię Pana,

chwalcie służy Pana (Ps 134,1).

Jan wyjaśnia, że Boga chwalimy na podstawie Jego dzieł, podziwiając Jego mądrość, opatrność, potęgę i troskę. Odpowiednikiem *onoma Kyriu* jest *Theos*, posiadający różne przymioty.

¹³ W. Bühlmann, K. Scherer. *Stilfiguren der Bibel*. Fribourg 1973 s. 35 n.

14. *Exp. in Ps 134,6 (396-397):*

Chwalcie Pana, gdyż dobry jest Pan,
śpiewajcie imieniu Jego, bo jest piękne (Ps 134,3).

Jan wyjaśnia słowa psalmisty zachęcającego lewitów do oddawania chwały Bogu: „eis ton Theon hymnus legein” W Ps *to onoma Kyriu* jest paralelne do *Kyrios*, a w komentarzu do *Theos*.

W tym samym znaczeniu *to onoma Kyriu* występuje w komentarzu do w. 6 Ps 134,2 (390), w którym komentator przytacza także Ps 134,1, oraz w. 13 Ps 134,6 (396-397): „Panie, imię Twoje trwa na wieki [...]” (Ps 134,13). Jan mówi bowiem, że święci zwykli wysławiać Boga, podziwiając Jego niezwykle dzieła.

15. *Exp. in Ps 137, 1 (408):*

I będę wysławiał imię Twoje za łaskę i wierność Twoją,
bo wywyższyłeś ponad wszystko imię święte Twoje (137,2)

Chryzostom zastanawia się nad treścią tego psalmu, wyrażającego ufność w Bogu, który jest osłoną i obroną dla swych czcicieli. Psalmista odzyskał ojczyznę i ujrzał świątynię nie ze względu na własne zasługi, ale dzięki miłosierdziu i łaskawości Boga. Dlatego Boga uwielbia i Bogu dziękuje. Wszelka bowiem istota i wszelkie stworzenie wskazuje na wielkość Boga, który wslawił swe imię przez różne dobrodziejstwa, przez kary wymierzone wrogom oraz przez niewypowiedzianą własną sławę i nieskończoną wspaniałość. Chryzostom stosuje zamiennie *onoma su* z *Theos*. Przytacza także innego tłumacza, który zamiast „emegalynas epi pan to onoma” podaje „emegalynas par hyper panta ta onomata su” Interesujące jest zastosowanie liczby mnogiej, czego jednak Jan nie objaśnia.

16. *Exp. in Ps 139,4 (426):*

Tylko sprawiedliwi wysławiać będą imię Twoje (Ps 139,14).

Komentując ten werset Jan wychwala łaskawość Boga, który pozwala niesprawiedliwym niesłusznie krzywdzić jego poddanych: *tus anakeimēnus autō*. Ci ostatni, mimo doświadczeń, a nawet za te cierpienia, potrafią *Theō eucharistein*, co właśnie wyraża psalmista słowami Ps 139,14. *Theos* stanowi odpowiednik *to onoma su*.

17. *Exp. in Ps 141, 2. 3 (445):*

Wywiedz z więzienia duszę moją,
abym wysławiał imię Twoje (Ps 141,8).

Komentator rozważając poszczególne słowa psalmisty, twierdzi, że *to eksomologēsasthai* zostało użyte zamiast *tu eucharistēsai*. Jan wyjaśnia, że Bóg zawsze jest ucieczką i ratunkiem dla proszącego, nawet w chwilach największych upadków. Toteż psalmista prosi Boga o wybawienie, aby mógł dziękować Jego imieniu. Komentator używa w swych rozważaniach *onoma* zamiennie do *Theos*.

18. *Exp. in Ps 142,6 (456):*

Przez wzgląd na imię swoje, Panie, zachowaj mnie (Ps 142, 11).

W komentarzu Jan z naciskiem podkreśla, że psalmista nie pokłada nadziei w czym innym, jak tylko w Bogu. Mówi bowiem: „widzisz tego, który nie pokłada nadziei w swobodzie życia, lecz ucieka się pod opiekę Boga” *To onoma* występujące w psalmie stanowi odpowiednik do *Theos* w komentarzu.

19. *Exp. in Ps 144,1 (464-465):*

Wywyższaj Cię będę, Boże mój, Królu,
i błogosławić imieniu Twemu na wieki.
Każdego dnia błogosławić Ci będę
i wysławiać imię Twoje na wieki (Ps 144,1-2).

Według komentatora wszelkie stworzenie wielbi Boga. Spośród wszystkich istot winien człowiek jako stworzenie rozumne w szczególny sposób złożyć Bogu hołd czci i uwielbienia za Jego dobrodziejstwa. Podkreśla to w następujących słowach: „[...] Każdego dnia i każdej godziny przesyła Panu (*tō despotē*), pochwałę, aby podobać się *filanthrōpō Theō*, [...] wszyscy, którzy Go (*auton*) czczą, stają się bardziej sławni” *Despotes*, *Theos*, i *autos* są równoważnikami *to onoma su*.

20. *Exp. in Ps 148,4-5 (491-492):*

Niech chwałą imię Pana,
bo samo imię Jego jest wzniosłe (Ps 148, 13).

Komentując ten werset Jan wyjaśnia, iż Bogu trzeba dziękować nie tylko dlatego, że do Niego należy chwała i wielkość, ale po prostu dlatego, że jest On pełnią chwały. Równoważnikiem *to onoma Kyriū* oraz *to onoma autu* jest *autos*, czyli *Theos*.

21. *Exp. in Ps 149,1 (494):*

Niech w płasach chwałą imię Jego (Ps 149,3).

Komentator wyjaśnia sposób oddawania czci Bogu oraz przypomina łaskawość i Boże miłosierdzie, co szerzej rozwija w objaśnieniu następnych wierszy psalmu. *To onoma* zawarte w psalmie stanowi odpowiednik występującego w komentarzu *Theos* i w kontekście przybiera takie znaczenie.

22. *Exp. in Ps 112,1 (299-300):*

Chwalcie, słudzy, Pana,
chwalcie imię Pana (Ps 112, 1).

Jan zadaje pytanie, dlaczego psalmista najpierw mówi: „śpiewajcie Panu”, a potem „śpiewajcie imieniu Pana”. Według niego psalmista chce podkreślić, że imię Boże — które ze swej natury jest *aineton* — ma być rozśławione także przez nasze życie i postępowanie, które stanowi najdoskonalszą ofiarę składaną Bogu. Myśl tę kontynuuje w objaśnieniu następnego wiersza psalmu 112 (301): „Niech imię Pana

będzie błogosławione odtąd aż na wieki”, którego słowa porównuje z 1 Kor 6,20: „Chwalcie więc Boga w waszym ciele i w waszym duchu”, oraz z Mt 6,9: „Święć się imię Twoje”. Jak można zauważyć, Jan idzie za autorami Pisma św., przyjmując ich sposób myślenia. Toteż *to onoma Kyriu* i *to onoma su* używa zamiennie w stosunku do *ho Theos*. Przy czym podkreśla, że Boga sławimy szlachetnym życiem.

Następnie przechodzi do analizy Ps 112, 3 (301): „Od wschodu słońca aż do zachodu niech imię Pana będzie pochwalone” W objaśnieniu tego wiersza Jan nawiązuje do historii Izraela. Powołując się na Iz 52,5 stwierdza, że niegdyś w samej Palestynie nie tylko imię Pana nie było uwielbiane, lecz przeciwnie, było znieważane — teraz zaś jest inaczej. Jest czczone we wspólnocie Kościoła. Sprawdza się, mówi Jan, co przepowiedział Sofoniasz (2,11), że wszystkie narody będą Bogu (*autō*) oddawać pokłon oraz Malachiasz (1,10-11), że wszędzie będzie składany hołd prawdziwemu Bogu. Wobec tego *to onoma Kyriu* używa zamiennie do Boga, którego imię dzięki temu, że jest czczone, będzie wielkie i błogosławione.

23. *Exp. in Ps 144,1 (472):*

Niech moje usta głoszą chwałę Pana
i niech wszelkie ciało błogosławi imię Jego święte (Ps 144, 21).

Według Jana wszelkie stworzenie doznaje Bożej dobroci, toteż Jego wychwala — Jan zachęca: „*mē toinym mēdē hēmeis dialeipōmen ton hutō filanthrōpon, ton pantachu ekteinonta autu tēn energesian synechōs hymnunte kai dia hrētōn, kai dia pragmatōn*” Słowa Chryzostoma „*mēdē hēmeis dialeipōmen ton [...] chrēston [...] hymnunte*”, są równoważne do *to onoma autu*. Boga nazywa *chrēstos* i *filanthrōpos*. *To onoma to hagion autu* oznacza w tym kontekście *chrēstos, filanthrōpos, agathos*, czyli Boga. A zatem *to onoma to hagion autu* jest odpowiednikiem Boga dobrego i miłosiernego.

24. *Exp. in Ps 145,2 (522).*

Kaznodzieja w homilii poświęconej słowom: „Chwal, duszo moja, Pana” (Ps 145,2) przytacza słowa Ps 102,1: „Błogosław, duszo moja, Panu i wszystko, co we mnie, imieniu Jego świętemu” Objasniając, jak może całe wnętrze człowieka błogosławić Boga, Jan stosuje zamiennie *Theos* i *to onoma autu*.

25. *Exp. in Ps 129,3 (375-376).*

Omawiając werset Ps 129,5, przytacza Ez 36,22: „nie z waszego powodu to czynię, ale dla świętego imienia mojego, aby nie było zbezczeszczone wśród pogan”, i w oparciu o niego komentuje zwrot: „*heneken tu onomatos su*” Jan poucza, że Bóg przychodzi z pomocą ludziom nawet niegodnym tego i nie mającym żadnej podstawy, by oczekiwać ocalenia. Dlatego czyni to ze względu na siebie samego, by imię Jego nie zostało znieważone wśród pogan. Imię Boże stanowi bowiem nadzieję ocalenia (*sōterias elpis*). *Onoma* Boga jest równoważnikiem istoty Boga w aspekcie udzielonej pomocy budzącej nadzieję.

26. *Exp. in Ps 12,3* (152-153):

Będę śpiewał Panu, bo okazał mi dobroć
i opiewał imię Pana Najwyższego (Ps 12,6).

Jan Chryzostom rozważając ten psalm podkreśla, że prorok sławi Pana za dobrodziejstwa, jakie otrzymał, stawiając Jemu tą pieśnią niezniszczalny pomnik. Prorok ponadto zachęca słuchaczy, by w razie upadku postąpili jak Dawid, by Bóg nie odwrócił od nich Swego oblicza. Wydaje się, że *to onoma Kyriu tu hypsistu* jest zastosowane zamiennie do *Theos*.

27. *Exp. in Ps 148,1* (485).

Jan omawiając Ps 148,4-5 mówi o trzech sposobach oddawania czci Bogu: samym istnieniem, słowami i życiem. Nie zajmuje się wyjaśnieniem *to onoma*. Należałoby zatem przypuszczać, że przyjmuje jego biblijne znaczenie używając zamiennie *to onoma Kyriu* oraz *Theos*.

III. TO ONOMA JAKO ODPOWIEDNIK KYRIOS

Jan Chryzostom tytułem *Kyrios* określa zarówno Boga Ojca, jak i Syna Bożego. Tym zagadnieniem zajmuje się szczególnie w homilii 5,2 *De incomprehensibili Dei natura* (PG 48, 737-739) i w *In S. Phocam Marthyrem 3* (PG 50, 704). Zależnie od kontekstu można odnieść *to onoma „Kyrios”* albo do Boga Ojca albo do Jezusa Chrystusa.

28. *Exp. in Ps 115, 1* (327):

Podniosę kielich zbawienia
i wzywać będę imienia Pana (Ps 115,8).

W komentarzu autor zastanawia się nad znaczeniem słów: *soi, thysō thysian aineseōs* i wyjaśnia, że to oznacza: *eucharistēsō, hymnēsō kai en onomati Kyriu epikalesomai*. Wprawdzie autor nie wyjaśnia *to onoma Kyriu* ale znając analogiczne miejsca¹⁴ jego komentarza do psalmów można przyjąć, że *to noma Kyriu* stanowi wyrażenie równoznaczne *Kyrios*¹⁵.

29. *Exp. in Ps 121,1* (348-349):

Tam pielgrzymują plemiona [...] Pana [...]
by wysławiać imię Pana (Ps 121,4).

Słowo psalmisty *tu eksomologēsasthai* objaśnia jako: *tu eucharistēsai, tu latreusai, tu euksasthai, tu prosenenkein, tu thysai*. Jan wykazuje następnie, że *onomia Kyriu* jest

¹⁴ Por. Ps 112,1-3.

¹⁵ O. Grether. *Name und Wort Gottes im Alten Testament*. Giessen 1934 s. 37.

tak samo przedmiotem dziękczynienia, czci, modlitwy i różnych ofiar, podobnie jak *Kyrios*, czyli jest stosowane zamiennie do *Kyrios*¹⁶.

30. *Exp. in Ps 128,1 (372):*

I nie powiedzą przechodnie:
 błogosławieństwo Pana niech będzie z wami,
 błogosławimy wam w imię Pana (Ps 128,8).

Jan przytacza słowa psalmu, a sam nic na ten temat nie mówi. Skoro nie podaje żadnego komentarza, należy przypuszczać, że przyjmuje odnośnie do rzeczownika *onoma* ten sam odcień semantyczny, jaki on posiada w wersji Septuaginty. W psalmie *onoma Kyriu* występuje paralelnie do *Kyrios*.

IV. TO ONOMA JAKO CHRISTOS

31. *Exp. in Ps 109,7 (275-276).*

W Ps 109,3 nie występuje *onoma*. Jan komentuje ten psalm przytaczając Ps 71,17: „pro tu hēlin diamenei to onoma autu” oraz J 10,37, odnosi je do wersetu Ps 109,3 („ek gaštroš pro heōforu egennesa se”) wykazując chrystocentryczny charakter psalmu. W komentarzu podkreśla, że Chrystus jest *homousios tō Patri*. Kontekst wskazuje na to, że *to onoma autu* określa w tym miejscu boską naturę Chrystusa, równą Bogu Ojcu.

32. *Exp. in Ps 117,6 (337):*

Błogosławiony, który przychodzi w imię Pana (Ps 117,26).

Zdaniem Jana Chryzostoma Chrystus słowa te odniósł do siebie. Chrystus jest błogosławiony, który przychodzi *en onomati tu Kyriu*.

Kyrios określa Boga Ojca, w którego imieniu On przychodzi. Z dalszych wywodów komentatora jest jasne, że ma on tu na myśli wcielenie Syna. Ponieważ nie tylko psalmista, ale i Mateusz posługiwał się kategoriami właściwymi myśleniu i sformułowaniami odpowiadającymi mentalności i sposobowi wyrażania semickimi, niewątpliwie *en onomati tu Kyriu* jest odpowiednikiem hebrajskiego zwrotu: *b'ešēm Jahwe*¹⁷, co oznacza: „w imię Jahwe”, ale w sensie — „z polecenia Jahwe”, „z rozkazu Jahwe”, „w mocy Jahwe”, „z Jego pełnomocnictwa”, „z upoważnienia”. Chrystus przybywa *en onomati Kyriu*, to znaczy z upoważnienia i w mocy samego Jahwe.

¹⁶ Septuaginta oddała Jahwe, imię własne Boga, przez *Kyrios*.

¹⁷ H. A. Brongers. *Die Wendung b'ešēm jhwh im Alten Testament*. ZAW 77:1965 s. 3 n.

33. *Exp. in Ps 132,1 (385).*

Całą homilię moralista poświęca miłości, która jest królową cnót. Pan udziela szczególnego błogosławieństwa tam, gdzie panuje jedność, zgoda i miłość. Na potwierdzenie tego, komentując Ps 132,3, przytacza słowa Chrystusa: „Gdzie są dwaj albo trzej zebrani w imię moje (*eis to emon onoma*), tam jestem pośród nich” (Mt 18,20).

Ponieważ nie daje on komentarza do słów *to emon onoma*, należałoby je przyjąć w znaczeniu biblijnym, to znaczy w łączności z Chrystusem, czyli *to onoma tu Christu* oznacza *Christos*.

34. *Exp. in Ps 46,3 (212).*

Złotousty komentując Ps 46,3 nadaje mu chrystocentryczny charakter. W wersecie psalmu nie występuje rzeczownik *onoma*. Według Jana owym najwyższym Panem i Królem, wymienionym w psalmie jest Chrystus. On bowiem doznaje największej czci od poddanych, a ci ostatni dzięki niemu zwracają uwagę innych na siebie. Imię Jego posiada tak wielką moc, że po śmierci krzyżowej Chrystusa wielu zmarłych powstało z powodu Jego imienia. Imię Chrystusa obejmuje zatem całe zbawcze dzieło Jezusa ze wszystkimi jego następstwami.

V. TO ONOMA JAKO PRZYMIOT BOŻY

Onoma nie tylko wyraża istotę Boga, Pana, Chrystusa, ale i różne Jego przymioty, objawiające się w stosunku do ludzi.

*To onoma jako potęga Boża*35. *Exp. in Ps 123,2 (355-356):*

Pomoc nasza w imieniu Pana,
który uczynił niebo i ziemię (Ps 123,8).

Chryzostom komentując te słowa w następujący sposób zwraca się do czytelnika: „eides tēn dynamin tu prostatu; eides tēn ischyn”; łatwo można zauważyć; że *to onoma Kyriou* stanowi wyrażenie paralelne do *dynamis* oraz *ischys*.

36. *Exp. in Ps 9,3 (125):*

Będę opiewał imię Twoje, Najwyższy (Ps 9,4).

Komentator wyjaśnia, że wezwanie imienia stanowi przywołanie Bożej mocy, dzięki której giną wrogowie psalmisty, za co on śpiewa imieniu Najwyższego. Imię jest zatem wyrazem potęgi Najwyższego.

37. *Exp. in Ps 117,3 (332):*

Wszystkie narody otoczyły mnie,
lecz wytepiłem je w imię Pana (Ps 117,10).

Komentator podkreśla ogrom niebezpieczeństwa, gdyż psalmista był jakby schwyty w sidła, lecz więzy zostały zerwane *tē eis Theon elpidi*. Wyrażenie to stanowi odpowiednik *tō onomati Kyriū*.

Bóg dla psalmisty jest jedyną nadzieją ocalenia. *Onoma* zatem oznacza Boga, zwłaszcza Jego potęgę, która uciśnionemu człowiekowi daje pewność ocalenia.

38. *Exp. in Ps 48,6 (175-176).*

Jan objaśniając Ps 48,9 przytacza Ps 43,6: „Dzięki Tobie porazimy nieprzyjaciół naszych, przez imię Twoje zdepczemy przeciwników naszych”. Po czym dodaje: „Ti legō, fēsin, En soi, Arkei to onoma su kalesai monon, kai panta anysai meth'hyperbolēs”. Równolegle występują: *en soi* i *en to onomati su*. Złotousty dowodzi, że dla odpędzenia wroga jest niepotrzebna walka orężna — wystarczy jedynie wezwać Boże imię, które jest mocą i siłą dla człowieka oddanego Bogu.

39. *Exp. in Ps 113,3 (308-309).*

Jan wyjaśniając Ps 113,8 w świetle Ez 20,9 stwierdza, że naród wybrany, profanując imię Pana, nie zasługuje na uznanie. Bóg zmieniając skałę w źródła wód (Ps 113,8), przychodzi z pomocą Izraelitom w drodze do Ziemi Obiecanej nie ze względu na ich zasługi, lecz „*dia tēn tu Theu filantrōpian, kai dia to onoma autu, hina mē bebēlōthē to onoma su*”. Bóg pragnie, aby wszyscy dzięki znakom Jego wszechmocy, poznali Jego siłę (*tēn ischyn autu*) i potęgę (*tēn dynamin*), co świadczy o prawdziwości Jego nauki. Dlatego też, zdaniem komentatora, modli się psalmista: „nie nam, Panie [...] ale imieniu Twemu daj chwałę” (Ps 113,9), aby Bóg sam objawił swoją potęgę.

Ocaleni winni całym swoim życiem czcić *to onoma tu Theu*; ponieważ tego nie czynią — psalmista prosi — by sam Bóg tego dokonał ze względu na swoją łaskawość i miłosierdzie, aby poganie nie odrzucali Jego istnienia.

Ischys oraz *dynamis* są równoważnikami *onoma*. Przez *onoma* Bóg objawia swoją potęgę i moc.

40. *Exp. in Ps 134,4 (392).*

Jan komentując Ps 134,8 (gdzie psalmista mówi, że Bóg pobił pierworodne Egiptu zarówno ludzi, jak i zwierzęta) powołuje się na Księgę Wyjścia (9,16): „[...] abys zobaczył siłę moją i (*kai*) aby imię moje zostało rozślawione po całej ziemi”.

Zgodnie z duchem języka hebrajskiego należy przyjąć, że drugi człon zdania, wprowadzony przez spójnik *kai* powtarza myśl podaną w pierwszym, celem

ekspresywnego jej wyrażenia¹⁸. Tę właściwość języka hebrajskiego zachowuje przekład Septuaginty. Jan objaśniając z Księgi Wyjścia (9,16) zwraca uwagę, że Ewangelia zwiastowała śmierć, a przepowiadanie objawiło karę z nieba, aby wszędzie głoszone potęgę Bożą. Wyrażenie „endeiksomai en soi tēn dynamin mu”, jakie występuje w komentarzu, stanowi odpowiednik do: „eides ewangelion ton thanaton ginomenon”, a „kērygma tēn theēlaton plēgēn ekeinēn, pantachu periiusan, kai anakēryttusan tēn tu Theu dynamin” odpowiada „hopōs diangelē to onoma mu en pasē tē gē.” Stąd wniosek, że *he tu Theu dynamis* odpowiada *to onoma mu* w przytoczonym przez niego cytacie biblijnym.

41. *Exp. in Ps 117,3 (332-333):*

Otoczyły mnie, jak pszczoły plaster miodu,
lecz zgasły jak ogień z cierni
bo wytępiłem je w imię Pana (Ps 117, 12).

Jan słowa psalmisty objaśnia alegorycznie, aby silniej wyrazić zaistniałe niebezpieczeństwo i tym większą Bożą pomoc, którą określa jako *to hoplon to acheirōton, hē symmachia he akatamachetos*. Stanowią one równoznacznik *to tu Theu onoma*.

Onoma więc wyraża w tym miejscu niezwykłą moc Bożą przynoszącą pomoc psalmiście zagrożonemu przez wrogów.

To onoma jako sława i majestat Boży

42. *Exp. in Ps 44,13 (203):*

Upamiętnię imię Twoje przez wszystkie pokolenia (Ps 44,18).

W komentarzu Jan podkreśla, że nieśmiertelna jest pamięć (*hē mnēmē*) o Bogu, ponieważ zawiera się ona w różnych dziełach i przykazaniach. *Hē mnēmē* stanowi synonim do *to onoma* w znaczeniu pamięci i sławy. *Onoma* zatem oznacza pamięć i sławę.

43. *Exp. in Ps 134,6 (396-397):*

Panie, imię Twoje trwa na wieki,
a pamięć Twoja po wszystkie pokolenia (Ps 134,13).

Podaje też lekcję anonimowego tłumaczenia: „Allos, hē anamnēsis su”. Jan Chryzostom w uwagach podkreśla: „tutestin, hē doksa su diēnekēs. Uden gar autēn lymainetai, uden autēn diakoptei, all'estin aei, kai menei atreptos, ametabletos, anthusa, akmadzusa”.

Komentator stawiając znak równania między *onoma* i *doksa* nawiązuje do

¹⁸ W. Bühlmann, K. Scherer, jw. s. 35.

klasycznego jej znaczenia jako sławy, czci i uwielbienia¹⁹ oraz do hebrajskiego terminu *kābôd*. Wyraz *doksa* występujący w Septuagincie 280 razy, aż w 180 wypadkach odpowiada hebrajskiemu *kābôd*²⁰. Wyraz *doksa* dzięki temu posiada o wiele bogatszą treść i wyraża także moc, wspaniałość i majestat Boży. *Doksa* stanowi synonim *onoma* — oznacza więc majestat Boży, który trwa na wieki.

To onoma, jako miłosierdzie Boże

44. *Exp. in Ps 43,1 (182):*

Powstań, Panie, przyjdź nam z pomocą
i wzwól nas dla imienia swego (Ps 43,26).

Jan przytoczywszy tekst Ps 43,26 w tłumaczeniu Septuaginty podaje inną wersję grecką, która zamiast *to onoma* posiada *to eleos*. Z zestawienia z tekstem hebrajskim wynika, że drugi tłumacz na nim bezpośrednio się oparł²¹. Jan w swoich uwagach jednak opiera się na Septuagincie i przyjmuje brzmienie „heneken tu onomatos su” zamiast wersji „dia to eleos su”. Zastanawia się, jak należy rozumieć „heneken to onomatos su”. W oparciu o Ez 36, 22 wyjaśnia, że Bóg nie chce dopuścić do znieważenia swego imienia, to znaczy siebie. *Onoma* Boże oznacza zatem Boga jako istotę miłosierną.

45. *Exp. in Ps 47,3 (219-220):*

Jak imię Twoje, Boże,
tak i chwała Twoja sięga krańców ziemi,
Prawica Twoja jest pełna sprawiedliwości (Ps 47,11).

Nawiązując do słów psalmisty, Jan wyjaśnia występujące w psalmie dwa rzeczowniki: *hē ainesis* i *hē dikajosyne*. Stwierdza bowiem, że sprawiedliwość Boża polega na okazywaniu litości aż po krańce ziemi. *To onoma* wyraża w tym kontekście miłosierdzie i litość Boga, która utożsamia się z Bożą sprawiedliwością.

To onoma jako dobroć Boża

46. *Hom. 2 do Ef. 1,11-14 (Pg 62,19):*

Jan objaśniając Ef 1,12: „eis epainon tēs doksēs autu” mówi też o naszym wybraństwie. Bóg wybrał nas nie ze względu na nas, lecz ze względu na siebie samego (*di'auton*), aby w ten sposób okazać swoją dobroć: „hōste tēn agathōsynēn autu deiksai”. Kaznodzieja powołuje się przy tym w homilii na Ps 108,21 („Pojesōn

¹⁹ Zob. PGL s. 380 n.

²⁰ G. Kittel. *Doksa*. TWNT V s. 236 n.

²¹ L^cma^an hasdekā, tj. przez wzgląd na łaskawość Twoją. Zob. BH.

hemin dia to onoma su”), na Iz 48,11 („Poiō heneken emu”) oraz na Mojżesza („Pojēson hēmin dia to onoma su, ei kai mēdenos heneken heteru”).

Onoma w tym kontekście oznacza samego Boga, szczególnie Jego dobroć.

47. *Hom 2 do 2 Kor 1,6-11* (PG 61,398):

W homilii komentującej 2 Kor 1,6-11 mówi Chryzostom o potędze modlitwy. Wypowiada drogą sobie myśl, aby za wszystko Panu Bogu dziękować²². Trzeba dziękować również za innych, bo w ten sposób potrafimy słać Boga o wiele bardziej niż za osobiście doznane dobrodziejstwa. Na dowód tego przytacza Ps 33,4: „Wysławiajcie Pana ze mną i wywyższajmy imię Jego”

Ponieważ Jan nie objaśnia Ps 33,4, dlatego należałoby uznać, że przyjmuje biblijne znaczenie *to onoma autu*, jako zamiennie użycie *Kyrios* dla określenia *Theos*, bo mówi w homilii o potrzebie dziękowania Bogu za Jego dobroć. Stąd *to onoma* określałoby Boga, zaznaczając szczególnie Jego dobroć, jako przedmiot dziękczynienia ze strony człowieka.

Przeprowadzone analizy dotyczyły *to onoma* na oznaczenie Boga i Jego przymiotów. Wykazały one, że Jan Chryzostom jest bliższy biblijnemu niż filozoficznemu pojmowaniu Boga.

1. W dwóch wypadkach mówiąc o wielkości Bożego imienia przeciwstawia je istocie Boga, która jest jeszcze niewspółmiernie większa (1-2).

2. W bardzo wielu miejscach *to onoma* używa zamiennie z *Theos* (2-27), czyli przyjmuje starotestamentowe znaczenie *to onoma*.

3. *To onoma* oznacza też *Kyrios* (28-30). Tytułem *Kyrios* określa zarówno Boga Ojca, jak i Syna Bożego. Zależnie od kontekstu można odnieść *Kyrios* albo do Boga Ojca, albo do Jezusa Chrystusa.

4. Jan Chryzostom patrzy na Stary Testament przez pryzmat Nowego Testamentu. Często wplata teksty z Nowego Testamentu w komentarzach do psalmów. Toteż *to onoma* u niego oznacza także *Christos* (31-34).

5. Według Jana *to onoma* określa nie tylko istotę Boga, ale i Jego przymioty, to jest: potęgę (35-41), która daje wierzącym niezwykłą nadzieję zwycięstwa dobra i prawdy; sławę i majestat (42-43); miłosierdzie (46-47) oraz dobroć (48-49).

Można stwierdzić, że znaczenie rzeczownika *to onoma* u Jana Chryzostoma uległo wyraźnemu przesunięciu w kierunku biblijnym.

²² Miał umrzeć ze słowami: „doksā tō Theō pantōn heneka”.

ONOMA TU THEU
EN TANT QU'UNE DÉFINITION DE DIEU ET DE SES ATTRIBUTS,
CHEZ JEAN CHRYSOSTOME, DANS *EXPOSITIONES IN PSALMOS*

Résumé

Jean Chrysostome utilisait, pour définir Dieu et ses attributs le substantif *to onoma*, en liaison avec le génétif du pronom ou du substantif. Dans deux cas, lorsqu'il parle de la grandeur du nom divin, il l'oppose à l'essence de Dieu, laquelle est encore infiniment plus grande. A plusieurs reprises, il emploie *to onoma* à la place de *Theos*; l'on constate la même interchangeabilité trois fois avec *Kyrios* et quatre fois avec *Christos*. Le nom de Dieu précise aussi ses qualités, à savoir: puissance, gloire, majesté, charité et bonté. L'analyse sémantique du substantif examiné a démontré que la signification de *to onoma* se rapprochait, chez Jean Chrysostome, nettement des significations bibliques.